

PERĖJIMO PRIE DARNESNIO VYSTYMOŠI PAGAL EUROPOS ŽALIAJŲ KURSĄ RĖMIMAS VYKDANT SANGLAUDOS POLITIKĄ

Priemonių rinkinys sprendimus priimantiems nacionalinio
ir regioninio lygmenų subjektams

Rankraštis parengtas 2020 m. lapkričio mėn.

Europos Komisija neatsako už bet kokius su pakartotiniu naudojimu susijusius padarinius.

Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras, 2021

© Europos Sąjunga, 2021

Pakartotinio Europos Komisijos dokumentų naudojimo politika įgyvendinama pagal 2011 m. gruodžio 12 d. Komisijos sprendimą 2011/833/ES dėl pakartotinio Komisijos dokumentų naudojimo (OL L 330, 2011 12 14, p. 39).

Jeigu nenurodyta kitaip, šį dokumentą leidžiama pakartotinai naudoti pagal „Creative Commons Attribution 4.0 International“ (CC BY 4.0) licenciją (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>). Tai reiškia, kad pakartotinis naudojimas leidžiamas, jeigu tinkamai nurodoma autorystė ir visi pakeitimai.

Norint naudoti ar atgaminti elementus, kurių autorių teisės nepriklauso Europos Sąjungai, gali reikėti gauti atitinkamų teisių turėtojų leidimą.

Print ISBN 978-92-76-30183-7 doi:10.2776/744025 KN-01-20-720-LT-C
PDF ISBN 978-92-76-30172-1 doi:10.2776/653828 KN-01-20-720-LT-N

Turinys

1.	Apie šį priemonių rinkinį.....	2
2.	Perėjimas prie darnesnio vystymosi, regionai ir sanglaudos politika	3
3.	Darnios ateities vizijos kūrimas.....	5
4.	Perėjimo valdymas.....	7
5.	Inovacijų rėmimas	10
6.	Diegimo ir laipsniško atsisakymo rėmimas.....	13
7.	Teisingo perėjimo rėmimas.....	14
8.	Teritoriniai metodai	16
9.	Darnumo aspektų integravimas į programas ir projektus.....	18
10.	Apibendrinimas. Prie skirtingų pradinių sąlygų pritaikoma transformacinių pokyčių darbotvarkė	20

1. Apie šį priemonių rinkinį

Europos žaliasis kursas ⁽¹⁾ – ES strategija, kuria siekiama, kad jos ekonomika ir visuomenė atitiktų sveikos planetos tikslus. Toje strategijoje propaguojamas politikos metodas, pagal kurį akcentuojami poveikio klimatui neutralizavimo ir žiedinės ekonomikos tikslai. Iš esmės tai susiję su ES diskurse ne vienus metus populiarinta *perėjimo prie darnesnio vystymosi* koncepcija – ilgalaikė visuomenės sistemų transformacija pereinant prie darnesnių gamybos ir vartojimo būdų.

Šiame priemonių rinkinyje siūloma minėtoju metodu grindžiamų konkrečių priemonių, metodikų ir veiksmų, kurie gali būti įgyvendinami vykdant ES sanglaudos politiką. Daugiausia dėmesio skiriama galimybėms sanglaudos politikos priemonėmis paremti perėjimą prie darnesnio vystymosi planuojant ir įgyvendinant partnerystės sutartis ir programas, tuo tikslu 2021–2027 m. finansavimo laikotarpio paramą visų pirma skiriant perėjimui prie neutralaus poveikio klimatui, žalios ir žiedinės ekonomikos palengvinti. Šis priemonių ir klausimų rinkinys padės nukreipti strateginius svarstymus ir įgyvendinti platesnius Europos žaliojo kurso užmojus pasitelkiant būsimą sanglaudos politiką.

Priemonių rinkinys visų pirma skirtas programoms rengiančioms ir vadovaujančiosioms nacionalinio ir regioninio lygmenų institucijoms. Nors įgyvendinant programas dalyvauja daug kitų subjektų, vadovaujančiosios institucijos gali naudodamosi sanglaudos politikos priemonėmis paskatinti į perėjimą vedančius pokyčius ir sukurti pakankamai lanksčią bendrą sistemą, kurioje būtų suderintos vietos strategijos, veiksmai ir sąlygos.

Pademonstravus, kaip ES sanglaudos politika gali padėti regionams valdyti perėjimą prie darnesnio vystymosi (2 skyrius), šiame priemonių rinkinyje pirmiausia patariama, kaip parengti strateginę viziją (3 skyrius). Tuomet aptariamas perėjimo prie darnesnio vystymosi valdymas, daugiausia dėmesio skiriant atitinkamiems subjektams, politikos priemonėms ir institucijoms, kurie priklauso platesniam sanglaudos politikos veikimo kontekstui (4 skyrius). Toliau priemonių rinkinyje išsamiau aptariama, kaip sanglaudos politika galima paremti perėjimą investuojant į inovacijas (5 skyrius), diegiant darnius sprendimus (6 skyrius) ir užtikrinant, kad perėjimas būtų teisingas (7 skyrius). Atkreipiamas dėmesys ir į tai, kaip prie darnesnio vystymosi gali padėti pereiti teritorinės strategijos, kurios yra tipinės sanglaudos politikos priemonės (8 skyrius). Galiausiai susitelkiama į projektų atranką ir priemones, kuriomis galima sumažinti neigiamą finansavimo poveikį aplinkai, taip pat į sanglaudos politikos indėlio pereinant prie darnesnio vystymosi stebėseną ir vertinimą (9 skyrius).

Šiame dokumente pateikiama Europos Komisijos Regioninės ir miestų politikos generaliniam direktoratui pateiktos ilgesnės ataskaitos santrauka ⁽²⁾. Ilgesnėje versijoje pateikiami keli atvejų tyrimai, taip pat įkvepiančių pavyzdžių, nuorodų į konkrečias ES politikos iniciatyvas ir daugiau informacijos apie įvairias šioje santraukoje minimas priemones.

⁽¹⁾ https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_lt

⁽²⁾ https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/reports/2020/

2. Perėjimas prie darnesnio vystymosi, regionai ir sanglaudos politika

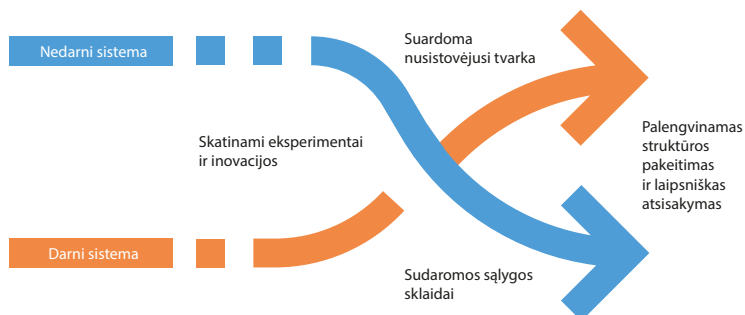
Nors dėl ES politikos priemonių aplinkos būklė Europoje labai pagerėjo, su klimato kaita, biologine įvairove ar išteklių naudojimu susijusių sunkumų įveikti vien aplinkos politikos priemonėmis nepavyks. Tam būtini sisteminiai nedarnios gamybos ir vartojimo pokyčiai. Reikia iš esmės transformuoti dideles socialines ir technines sistemas, be kita ko, imtis technologijų, infrastruktūros, teisės aktų, rinkų, elgsenos ir kitų pakeitimų. Perėjimas prie darnesnio vystymosi gali būti suprantamas kaip ilgalaikė tokių sistemų transformacija pereinant prie darnesnių gamybos ir vartojimo būdų ⁽³⁾.

ES yra iškėlusį plataus užmojo tikslus ir nubrėžusi šiems tikslams pasiekti būtinų pokyčių, ypač klimato kaitos ir žiedinės ekonomikos srityse, gaires. 2019 m. gruodžio mėn. Komunikate dėl Europos žaliojo kurso nustatyta nauja plataus užmojo Europos darbotvarkė, pagal kurią siekiama, kad Europa iki 2050 m. neutralizuotų savo poveikį klimatui, o ekonomikos augimas būtų atsietas nuo išteklių naudojimo.

Ekonomika ir visuomenė nuolat transformuojasi. Tačiau siekiant darnių rezultatų, perėjimas turi būti kreipiamas ir valdomas. Viešosios politikos priemonėmis galima palaikyti naujus sprendimus, kuriais sudaromos sąlygos pereiti prie darnesnio vystymosi, ir sušvelninti *status quo* ir savo turinius interesus ginančių subjektų priešiniama. Paprastai mokslininkai perėjimą apibūdina kaip esamos nedarnios *nusistovėjusios tvarkos* destabilizaciją ar sisteminę transformaciją randantis naujų darnių *nišų*.

Idealoje perėjimo prie darnesnio vystymosi kreivėje galima išskirti tris pagrindinius procesus: inovacijų kūrimą (atsiradimą), darnių sprendimų plataus masto diegimą (sklaidą) ir sistemos struktūros pakeitimą (užtikrinant teisingą perėjimą).

X formos perėjimo kreivė ⁽⁴⁾

Šiame procese svarbus vaidmuo tenka regionams. Juose kuriami nauji technologiniai ir socialiniai sprendimai. Be to, regionai padeda siekti ES ir nacionalinių tikslų perimdami esamus technologinius, ekonominius bei socialinius sprendimus ir juos diegdami taip, kad jie atitiktų vietos aplinkybes. Regionai taip pat yra svarbūs užtikrinant, kad nedarnių sprendimų būtų palaipsniui atsisakoma, t. y. kad tokios nedarnios technologijos ir praktika nebebūtų remiamos. Galiausiai regionai turi užtikrinti, kad toks struktūros pakeitimas vyktų teisingai ir sąžiningai, taip pat stengtis, kad perėjimas neturėtų neigiamo poveikio regionų vystymuisi ir gerovei.

Užtikrinant perėjimą prie darnesnio vystymosi, sanglaudos politika svarbi dėl daugelio priežasčių. Pagal ją regionams skiriama nemažai lėšų, taip pat stiprinami gebėjimai, todėl padidėja tiek finansiniai, tiek su įgyvendinimo valdymu susiję atitinkamų teritorijų pajėgumai. Pagal šią politiką daug dėmesio skiriama

⁽³⁾ <https://www.eea.europa.eu/soer>

⁽⁴⁾ Pritaikyta pagal EAA, *Sustainability transitions: policy and practice*. Kopenhaga, 2019.

partnerystei su atitinkamais suinteresuotaisiais subjektais, o regionų vystymasis vertinamas plačiai ir integruotai. Ši politika grindžiama vietos poreikiais, todėl perėjimas gali būti įgyvendintas tinkamu mastu ir pritaikytas konkrečiai teritorijai, taip pat susietas su kitais valdymo lygiais.

Koronaviruso pandemija ir žaliasis ekonomikos gaivinimas

2020 m. užklupusios koronaviruso pandemijos poveikį jaučia visos ES valstybės narės ir kitos pasaulio šalys. Gerokai išaugo nedarbo lygis ir kilo pavojus žmonėms prarasti pragyvenimo šaltinius. Po staigių gelbėjimo veiksmų, kurių ėmėsi vyriausybės, labiau susitelkta į ekonomikos gaivinimą, taip pat ir ES lygiu. Papildydamos 2021–2027 m. daugiamečių finansinę programą, ES valstybės narės susitarė dėl plataus užmojo finansinių priemonių rinkinio, skirto pandemijos poveikiui švelninti ir iš viso sudaryto iš 750 mlrd. EUR dotacijų ir paskolų. Taigi per kelerius ateinančius metus valstybės narės iš viso gaus per 1 800 mlrd. EUR finansinės paramos. Dalis šios paramos bus teikiama naudojantis naująja Ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemone, kuri veiks kartu su sanglaudos politikos ir kitomis ES paramos priemonėmis.

Ekonomikai vėl įsibėgėjus, nebūtinai vėl bus taip, kaip buvo. COVID-19 krizė išryškino būtinybę geriau suprasti ir į mūsų politikos bei valdymo sistemas įtraukti sisteminį metodą. Kad parengtume ekonomikos gaivinimo planą, kuris duotų rezultatų ir trumpuoju, ir ilguoju laikotarpiu, neabejotinai privalome suprasti, kaip mūsų gaminių tiekimo grandinės, biologinė įvairovė, klimatas, ekosistemų būklės blogėjimas, tarša, sveikata, žemės ūkio maisto produktų sistemos susijusios su mūsų socialinio ir ekonominio modelio darnumu bei atsparumu.

Ši krizė atsilieps ir perėjimo valdymui apskritai. Nepaisant galimo spaudimo laikytis trumpalaikio požiūrio ir spręsti šiuo metu aktualias problemas ir dėl to galbūt remti technologijas ir turta, kurie nuvertės ir vėliau nebeturės perspektyvų, sprendimus priimančiosios subjektai gali skirti finansavimą sektoriams ir technologijoms, kurie skatina perėjimą prie darnesnio vystymosi. Tai galima padaryti, pavyzdžiui, nustatant aplinkosauginio veiksmingumo sąlygą paramai gauti, nedarnius sektorius ir technologijas finansuojant tik jei nėra darnių alternatyvų arba, užuot rėmus nedarnias technologijas ir sektorius, paramą skiriant tiems, kurie tą pačią paslaugą gali teikti darniai (kaip antai atsinaujinančiųjų išteklių energetikos arba elektra varomų transporto priemonių sektoriams).

Ekonomikos krizė turėjo ir tam tikrų tiesioginių teigiamų aplinkos srities pokyčių, pavyzdžiui, susijusių su oro tarša ir šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimu. Jeigu nebus politinės intervencijos, ekonomikai atsigaunant šie pokyčiai gali išnykti. Tačiau politikos formuotojai turi progą pasistengti, kad dalis šių pokyčių taptų nuolatiniai.

Taip pat atėjo laikas ekonomikos sistemą, kurioje svarbiausia optimizavimas, pakeisti adaptyvia ir atsparia sistema. Krizė yra tinkamas metas diegti pakeitimus srityse, kuriose priešinamasis pokyčiams nedidelis. Pavyzdžiui, laikinai sumažėjus poreikiui mieste naudotis motorinėmis transporto priemonėmis, atsiranda galimybių sumažinti automobiliams skirtą erdvę ir daugiau erdvės skirti nemotorinėms transporto priemonėms, pavyzdžiui, išplėsti dviračių takų tinklą. Per pandemiją šalis taip pat buvo priversta iš esmės pakeisti elgseną ir įpročius (pavyzdžiui, dirbti ir mokytis nuotoliniu būdu ir įgyvendinti e. sveikata). Įgyta patirtimi gali būti remiamasi skatinant darnius elgsenos pokyčius ateityje.

Pasikeitus ekonominėms bei socialinėms sąlygoms ir politiniams prioritetams, per krizę politikos formuotojai turi galimybę įvykdyti tikrą reformą. Kita vertus, tvyrant krizės sukeltam netikrumui, vyriausybės taip pat gali būti mažiau linkusios įgyvendinti perėjimą, nes dėl perėjimo rezultatų neužtikrintumo netikrumas dar padidėja.

Nors šis priemonių rinkinys tiesiogiai skirtas sanglaudos politikai, juo taip pat galima naudotis siekiant, kad naujomis ekonomikos gaivinimo priemonėmis būtų labiau remiamas perėjimas prie darnesnio vystymosi.

3. Darnios ateities vizijos kūrimas

Laipsniškais pakeitimais, kuriais tik stengiamasi esamas sistemas padaryti veiksmingesnes, sisteminių darnumo klausimų išspręsti neįmanoma. Tam reikia transformuoti socialines ir ekonomines sistemas, dėl kurių aplinkos būklė prastėja (pavyzdžiui, maisto sistemas, energetikos sistemas, judumo sistemas). Tokia transformacija turi būti atliekama laikantis strategijos, grindžiamos plataus užmojo ilgalaikius tikslus ir uždavinius apimančia vizija.

Pirmiausia reikia nuodugniai suprasti transformuotinas sistemas. Apibūdinus sistemas gali būti lengviau suvokti, kaip tos sistemos lemia aplinkos būklės blogėjimą ir kaip jos gali priešintis pokyčiams. Naujausioje ES politikoje, pavyzdžiui, energetikos sąjungos strategijoje, žiedinės ekonomikos veiksmų plane arba strategijoje „Nuo ūkio iki stalo“, pastebimas polinkis į sistemine transformacija, užuot nustačius tik su aplinkos reikalais susijusius uždavinius.

Apibūdinus sistemas, galima kurti viziją ir rengti strategiją. Tam reikia suformuluoti viziją, išreikšti ją kaip tikslų rinkinį, nustatyti būdus pasiekti tuos tikslus ir išdėstyti tuos būdus kaip nuoseklias veiksmų sekas.

Šiame procese ne visų valstybių narių ir regionų pradinės sąlygos bus vienodos. Kai kurie regionai gali remtis jau parengtomis vizijomis (kai kuriais atvejais – nacionalinio lygmens), kuriose apibūdinta pageidaujama vidutinio ar ilgojo laikotarpio ateitis ir išdėstyti atitinkami tikslai bei uždaviniai. Kiti tokių išsamių vizijų neturi. Tokiais atvejais kuriant strateginę perėjimo prie darnesnio vystymosi viziją galima naudotis nacionaliniais ir regioniniais vystymosi planais, parengtais siekiant gauti sanglaudos politikos lėšų. Vadovaujančiosios institucijos taip pat gali svarstyti galimybę pasinaudoti sanglaudos politikos finansavimu, kad parengtų tokias strategijas ir trūkstamas planavimo sistemas, pavyzdžiui, skirtas prisitaikyti prie klimato kaitos arba susijusias su žiedine ekonomika.

Gerosios patirties principai

1. Apibūdinti aprūpinimo sistemas (pavyzdžiui, maisto sistema, energetikos sistema, judumo sistema):

- a) nužymėti sistemos ribas erdvės, laiko ir temų atžvilgiu (pavyzdžiui, per pastaruosius kelis dešimtmečius dėl judumo mieste išmetamo CO₂ kiekis);
- b) surašyti poreikio, kurį sistema tenkina, elementus ir paskatas (pavyzdžiui, judumas, būtinas apsilankyti parduotuvėse, nuvykti į darbą, leisti laisvalaikį ir kt.), taip pat šiam poreikiui įtaką darančias aplinkybes (pavyzdžiui, miestas yra plačiai išsidriekęs);
- c) surašyti turimas technologijas ir būdus, kuriais galima patenkinti poreikius, įtraukiant nusistovėjusius sprendimus (pavyzdžiui, privatūs automobiliai su vidaus degimo varikliu, elektra varomos transporto priemonės, viešojo transporto autobusai, dviračiai ir kt.) ir nišinius sprendimus (pavyzdžiui, dalijimasis automobiliu);
- d) surašyti nusistovėjusius elementus, turinčius įtakos renkantis su poreikių patenkinimu susijusius galimus variantus, visų pirma kultūros normas, elgsenos būdus, infrastruktūrą, teisės aktus ir politiką, rinkos taisykles ir kt. (pavyzdžiui, automobiliai kaip statuso simbolis, degalų mokesčiai, mažos taršos zonos, kelių infrastruktūra, stovėjimo aikštelių infrastruktūra ir kt.), įtraukiant esamas struktūras ir galimus tų struktūrų pakeitimus;
- e) apibūdinti nusistovėjusių ir nišinių technologijų ir būdų poveikį ekonomikai, visuomenei ir aplinkai (pavyzdžiui, darbo vietoms, oro ir vandens teršalų išmetimui, išteklių naudojimui);

- f) apibūdinti nusistovėjusiais ar nišiniiais sprendimais suinteresuotus subjektus, įtraukiant jų interesus, išteklių tiems interesams įtvirtinti rūšis bei lygius, sąsajas su kitais subjektais ir galimybes daryti įtaką teisėkūros bei politikos kontekstui, viešąjį diskursą, technologijų vystymą ir kitas sąlygas, kurios turi poveikio perėjimo procesams;
- g) apibūdinti platesnį kontekstą ir didžiašias tendencijas (pavyzdžiui, pasaulines kuro kainas, geopolitinę padėtį, pasaulinius aplinkos srities susitarimus, dirbtinį intelektą), kurių fone nusistovėjusi padėtis egzistuoja ir kurie gali ją paveikti;
- h) nustatyti išorės jėgas ir spaudimą, kuris daro poveikį aprūpinimo sistemoms (pavyzdžiui, didžiašias tendencijas ir griaunamąsias jėgas).

2. Užtikrinus, kad su atitinkamomis aprūpinimo sistemomis susiję siekiai (pavyzdžiui, kad aprūpinimo sistemos būtų sąžiningos, prieinamos, darnios, novatoriškos, saugios, sveikos, teisingos, nešališkos, atsparios, sėkmingos) būtų suformuluoti dalyvaujant visoms suinteresuotosioms šalims, parengti **viziją**.

3. Derinant visų suinteresuotųjų šalių dalyvavimą, analitinius metodus (pavyzdžiui, modeliavimą) ir politinius procesus, vizijas išreikšti kaip **tikslus ir uždavinius** ir nustatyti galimus jų siekimo **būdus**. Reikia atsižvelgti į:

- a) galimus technologinius, susijusius su elgsena ir kitokius sprendimus;
- b) regiono potencialą;
- c) galimą priešinimąsi pokyčiams;
- d) didžiašias tendencijas.

4. Vykdamas dalyvavimą grindžiamą ir politinį procesus, taip pat atsižvelgiant į analitinius duomenis, parengti **strategiją ir veiksmų planą**. Įtraukti informaciją apie šiuos elementus:

- a) koordinavimo ir organizacinės struktūras;
- b) įgyvendinimui reikalingą bendrą biudžetą ir žmogiškuosius išteklius, taip pat finansavimo šaltinius;
- c) naudotinas pagrindines politikos priemones;
- d) įgyvendintinus konkrečius veiksmus, taip pat reikiamus finansinius išteklius, atsakingą padalinį, asmenį ar organizaciją ir tvarkaraštį;
- e) įgyvendintiną stebėsenos ir peržiūros procesą.

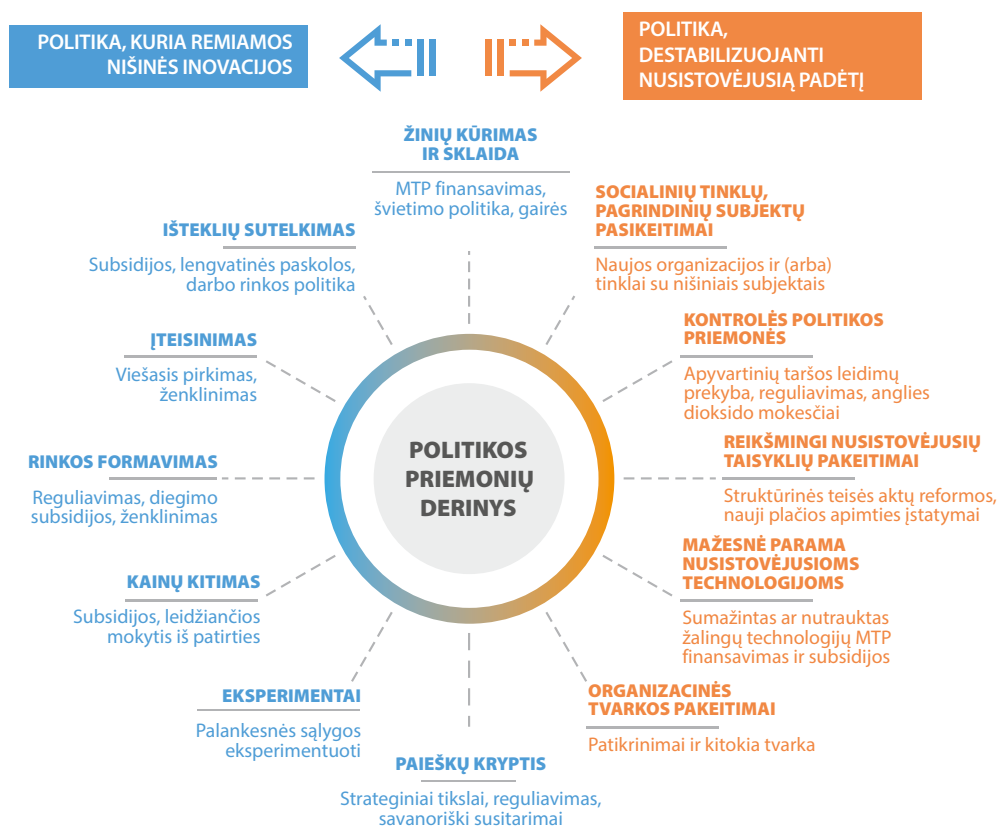

4. Perėjimo valdymas

Kad sudėtingomis ir nepastoviomis aplinkybėmis pereinant prie darnesnio vystymosi būtų galima pasiekti norimus ilgalaikius tikslus, perėjimas turėtų būti palaikomas aktyviai jį valdant. Tam reikia pasitelkti įvairias institucijas, suinteresuotuosius subjektus ir politikos priemones.

Atitinkamą politikos kontekstą sudaro inovacijų politikos priemonės, aplinkos srities ir atitinkamų sektorių politikos priemonės, kuriomis remiamas naujų sprendimų diegimas ir siekiama išvengti susaistymo, teisingam perėjimui užtikrinti skirtos politikos priemonės, be kita ko, apimančios darbo rinkos, socialinės ir švietimo sričių intervencines priemones, verslo vystymo ir persikirstymo politikos priemonės, taip pat komunikacijos priemonės, kuriomis siekiama skatinti perėjimo palaikymą. Toliau pateiktoje iliustracijoje pavaizduoti sudėtingi tokių politikos priemonių deriniai.

Perėjimą prie darnesnio vystymosi skatinančių politikos priemonių deriniai ⁽⁵⁾

Vadovaujančiosios institucijos turės ribotą galimybę kontroliuoti šias politikos priemones, tačiau sanglaudos politika vis tiek gali paskatinti pokyčius padėdama išspręsti tam tikras su perėjimu prie darnesnio vystymosi susijusias problemas.

⁽⁵⁾ Kivimaa, P. (2019). *Building sustainability transitions*. EBPO seminarų serija *Managing Environmental and Energy Transitions for Regions and Cities*. 1 seminaras. *Managing the Transition to a Climate-Neutral Economy*. 2019 m. gegužės 17 d., Paryžius.

- » Kadangi sisteminių pokyčių poveikio iki galo numatyti neįmanoma, valdant perėjimą reikia **pripažinti netikrumą ir į valdymo procesą įtraukti svarstymus**. Pagal sanglaudos politiką peržiūra atliekama kas septynerius metus rengiant naujas programas, taip pat vykdoma laikotarpio vidurio peržiūra. Net patvirtinus partnerystės sutartį ir programas, į pokyčius galima reaguoti visą sanglaudos politikos įgyvendinimo laiką.
- » Dėl perėjimo sudėtingumo ir **būtinybės taikyti novatoriškus metodus** dalis iniciatyvų neišvengiamai patirs nesėkmę. Todėl svarbu sudaryti sąlygas eksperimentuoti (kaip siūloma, pavyzdžiui, pagal Europos miestų iniciatyvą).
- » Svarbu **išvengti susaistymo**, t. y. nevystyti tokių technologijų, elgsenos, infrastruktūros ir pan., dėl kurių nebūtų įmanoma pereiti prie darnesnio vystymosi arba gerokai išaugtų tokio perėjimo kaina. Palaipsniui atsisakyti nedarnių technologijų, produktų, praktikos ir normų yra ne mažiau svarbu nei investuoti į darnias alternatyvas. Sutelkiant sanglaudos politikos lėšas į transformatyviausias technologijas bei sprendimus ir vengiant finansuoti nedarnias technologijas bei sprendimus, galima paremti laipsniško atsisakymo ir laipsniško diegimo procesus.
- » Vyriausybės negali įgyvendinti perėjimo, jeigu nėra **plataus suinteresuotųjų subjektų įsitraukimo**. Taip pat reikia veikti visuose valdžios lygmenyse, įvairiu teritoriniu mastu, įtraukti skirtingas politikos sritis ir sektorius. Sanglaudos politika turi būti remiami subjektai, galintys prisidėti prie perėjimo, – tai turi būti daroma tiek stiprinant gebėjimus, tiek remiant atitinkamus projektus ir iniciatyvas. Užuoat įtraukus reprezentatyvią suinteresuotųjų subjektų grupę, reikėtų akcentuoti subjektų pajėgumą konstruktyviai prisidėti prie perėjimo.
- » Kadangi perėjimas neišvengiamai žlugdys tam tikrus subjektus, pavyzdžiui, į nedarnias technologijas ir praktiką investavusias grupes, gali reikėti **įveikti priešinimąsi pokyčiams**. Sanglaudos politikos lėšomis galima sušvelninti tokį poveikį, prisidėti prie transformuotis galinčių subjektų gebėjimų stiprinimo, taip pat remti inovacijas ir darnių sprendimų diegimą.
- » Siekiant užtikrinti, kad įgyvendinant perėjimą tam tikroms grupėms ar teritorijoms nebūtų užkrauta neproporcinga našta, būtinas **teisingas perėjimas**. Siekti šio tikslo gali padėti Teisingos pertvarkos mechanizmas ir Teisingos pertvarkos fondas.

Gerosios patirties principai

1. Reikia apibūdinti **esamų politikos priemonių derinį**, padedantį arba trukdantį pereiti prie darnesnio vystymosi. Reikėtų įvertinti visus tris pereinant prie darnesnio vystymosi svarbius pagrindinius procesus (inovacijų kūrimą, laipsnišką diegimą, taip pat laipsnišką atsisakymą ir teisingą perėjimą) ir su jais susijusias politikos priemones (inovacijų rėmimo politikos priemones, aplinkos srities ir atitinkamų sektorių politikos priemones, kuriomis remiamas naujų technologijų bei sprendimų diegimas ir siekiama išvengti susaistymo, taip pat teisingam perėjimui užtikrinti skirtas politikos priemones. Taip pat žr. 5–7 skyrius).

Reikia atsakyti į toliau pateiktus klausimus.

- a) Kokie socialinių, ekonominių ir technologinių sistemų plataus masto pokyčiai būtini remiant perėjimą prie darnesnio vystymosi?
- b) Kurie iš tų pokyčių turi įvykti per programavimo laikotarpį?
- c) Kurie subjektai atsakingi, kad tie pokyčiai įvyktų, ir kaip turi pasikeisti jų elgsena?
- d) Kokios politikos priemonės gali būti naudojamos tų subjektų elgsenai paveikti?
- e) Kaip galima sumažinti priešinimąsi pokyčiams?

2. Reikia įvertinti, ar esamų politikos priemonių derinys sukuria kliūčių pereiti prie darnesnio vystymosi.

- a) Kokie sprendimai turi būti įgyvendinti pagal perėjimo prie darnesnio vystymosi strategijas ir veiksmų planus?
- b) Ar yra naujų sprendimų, kuriais galima pakeisti esamus nedarnius sprendimus, o gal būtina parama inovacijoms?
- c) Ar darnūs sprendimai taikomi pakankamu mastu, o gal reikia politikos priemonių, kad tie sprendimai būtų diegiami?
- d) Ar esamos technologijos ir sprendimai remiami žalingomis subsidijomis? Ar dėl socialinės, ekonominės, kultūrinės, tinklų ir infrastruktūros priklausomybės atsiranda susaistymas, nes esamiems sprendimams teikiamas pranašumas? Kokių priemonių reikia, kad nauji darnūs sprendimai ir esami nedarnūs sprendimai konkuruotų vienodomis sąlygomis?
- e) Ar sukurta politikos priemonių galimam neigiamam socialiniam poveikiui mažinti ir teisingam perėjimui užtikrinti?

3. Siekiant įgyvendinti perėjimą prie darnesnio vystymosi, reikia nustatyti **sanglaudos politikos finansavimo vaidmenį politikos priemonių derinyje**. Norint nustatyti, koks gali būti sanglaudos politikos vaidmuo, reikia užduoti toliau pateiktus klausimus.

- a) Ar norint pasiekti pageidaujamą rezultatą reikia viešojo finansavimo?
- b) Jeigu viešojo finansavimo reikia, ar reikia pagal sanglaudos politiką teikiamos paramos, o gal yra ir pakanka kitų finansavimo priemonių?
- c) Kokia forma turėtų būti teikiama parama pagal sanglaudos politiką?
- d) Kokių aplinkos srities kriterijų turėtų būti laikomasi?
- e) Kas turėtų būti daroma nacionaliniu lygmeniu, o kas – regioniniu ar vietos? Ar tam tikrus veiksmus būtų geriau vykdyti bendradarbiaujant tarpvalstybinio ar tarptautinio lygmeniu?

4. Reikia įgyvendinti procedūras ir parengti institucijas, kad būtų skatinamas **adaptyvusis valdymas ir tobulėjimas formuojant politiką** ir sudarytos sąlygos į procesą, kurio rezultatai iš principo sunku numatyti, įtraukti svarstymus. Be kita ko, reikia sukurti grįžtamojo ryšio ciklus, kad būtų užtikrintas mokymasis, ir atlikti reikiamus pakeitimus, remiantis įgyvendinant įgyta patirtimi.

5. Inovacijų rėmimas

Perėjimas tampa įmanomas, kai atsiranda alternatyvių sprendimų darniai ateičiai užtikrinti. Taigi siekiant pereiti prie neutralaus poveikio klimatui žiedinės ekonomikos, būtina remti inovacijas.

Kaip paaiškinta pirmiau, sisteminiams aplinkos srities problemoms būtini sprendimai, gerokai besiskiriantys nuo esamų technologijų ir praktikos. Todėl reikėtų rimtai apvarstyti galimybę imtis radikalių inovacijų. Tai gali būti technologijų inovacijos, socialinės inovacijos, verslo modelių inovacijos ir politikos inovacijos, kaip nurodyta toliau pateiktoje lentelėje.

Perėjimą prie darnesnio vystymosi skatinančių inovacijų pavyzdžiai ⁽⁶⁾

Sritis	Tikslas	Pavyzdžiai
 <p>Technologijų inovacijos</p>	Sukurti naujų produktų bei procesų ir padaryti esamų produktų bei procesų reikšmingų technologinių pakeitimų.	<ul style="list-style-type: none"> » Judumas: baterinės elektra varomos transporto priemonės, elektra varomi dviračiai, alternatyvieji degalai, autonominės transporto priemonės. » Maistas: gamtinė žemdirbystė, tiesioginė sėja, augalinės kilmės mėsos ir pieno produktai, genetinis modifikavimas. » Energetika: atsinaujinančių išteklių elektros energija, šilumos siurbLIAI, pasyvieji namai, viso namo renovacija, išmanieji skaitikliai. » Kompleksinės technologijų inovacijos: pvz., be kita ko, skaitmeninės technologijos (dirbtinis intelektas, didieji duomenys ir daiktų internetas).
 <p>Socialinės inovacijos</p>	Nustatyti naują socialinę praktiką, kuria siekiama socialinius poreikius patenkinti kitaip nei taikant esamus sprendimus.	<ul style="list-style-type: none"> » Judumas: dalijimasis automobiliu, perėjimas prie kitų transporto rūšių, nuotolinės konferencijos, nuotolinis darbas, mažmeninė prekyba internetu. » Maistas: alternatyvūs maisto tinklai, ekologiškas maistas, mitybos pokyčiai, ūkininkavimas mieste, maisto tarybos. » Energetika: decentralizuota energijos gamyba (gaminantys vartotojai), bendruomenių energetika, energetikos kavinės. » Kompleksinės visai visuomenei aktualios socialinės inovacijos, be kita ko, energetinė demokratija, dalijimosi ekonomika, remonto ekonomika, lokalumas ir sutelktinis finansavimas.
 <p>Verslo modelių inovacijos</p>	Pakeisti organizacijos vertės pasiūlymą ir jos pamatinį veikimo modelį, pakeičiant esminius principus, kaip organizacija kuria, teikia ir gauna vertę ekonominiame, socialiniame, kultūriniame ar kitame kontekste.	<ul style="list-style-type: none"> » Judumas: judumo paslaugos, dalijimasis automobiliu, transporto priemonių atnaujinimas, dalijimasis dviračiu. » Maistas: alternatyvūs maisto tinklai, ekologiškas maistas. » Energetika: energetinių paslaugų bendrovės, atsarginiai pajėgumai, transporto priemonių energetinė integracija į elektros tinklą. » Kompleksinės skaitmeninės inovacijos, skatinančios kurti naujus verslo modelius, finansų srities inovacijos (finansinės technologijos), apimančios įvairiausių formų sutelktinį finansavimą, pvz., tarpusavio skolinimą, dovanojimu grindžiamą sutelktinį finansavimą ir bendruomenės akcijas.

⁽⁶⁾ Žr. https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/reports/2020/report-on-a-toolkit-for-national-and-regional-decision-makers-supporting-sustainability-transitions-under-the-european-green-deal-with-cohesion-policy.

Sritis	Tikslas	Pavyzdžiai
Politikos inovacijos 	Kuriant, vystant ir įgyvendinant politiką taikomi naujoviški procesai, priemonės ir praktika, padedantys geriau išspręsti sudėtingus klausimus.	» Sisteminis mąstymas, strateginis prognozavimas, dėmesys su elgsena susijusioms įžvalgoms, eksperimentinis projektavimas, skaitmeninėmis technologijomis grindžiami metodai, sudėtingumo suvokimas, dėmesys piliečiams ir naujų bendrųjų kūrimas, poveikio akcentavimas.

Inovacijos svarbios pereinant prie darnesnio vystymosi, nes jos prisideda prie transformacinių pokyčių. Kadangi naujų sprendimų atsiranda regionuose (žr. 2 skyrių), kuriant inovacijas taip pat reikėtų išnaudoti regionų potencialą ir atsižvelgti į jų vystymosi poreikius. Sanglaudos politikos srityje su inovacijomis susijusi veikla ir toliau finansuojama remiantis pažangiosios specializacijos mokslinių tyrimų ir inovacijų strategijomis (RIS3) pagal 1 politikos tikslą. Be to, šios strategijos atliks itin svarbų vaidmenį ieškant novatoriškų su perėjimu prie žaliosios ekonomikos susijusių visuomeninių problemų sprendimų.

Naujose veiklos srityse politikos formuotojai turi užtikrinti, kad saugomomis nišomis galėtų naudotis ne vien rinkos senbuviai, bet ir nauji rinkos dalyviai, verslininkai ir susiję subjektai, kurių pagrindinė veikla kita. Siekiant nepasiduoti vyraujančiam ekonominiam, su infrastruktūra ir vartotojų prioritetais susijusiam ir kitam pasirinkimą lemiančiam spaudimui, nišos gali būti saugojamos, puoselėjamos ir įgalinamos.

- » Inovacijų saugojimas reiškia apsaugą nuo vyraujančio ekonominio, su infrastruktūra ir vartotojų prioritetais susijusio ir kito pasirinkimą lemiančio spaudimo. Regionai ir miestai galėtų suteikti saugomų „erdvių“, kuriose būtų galima eksperimentuoti: tokie pavyzdžiai yra virsmo miestai ir žaliųjų branduolių iniciatyvos.
- » Puoselėjimas, be kita ko, apima pagalbą vykdyti mokymosi procesus, formuluoti lūkesčius ir skatinti tinklų kūrimo procesus, kuriais siekiama paremti drąsių inovacijų kūrimą.
- » Įgalinimas vyksta keičiant vyraujančias pasirinkimą lemiančias sąlygas, kad jos būtų palankesnės nišinėms inovacijoms. Tam reikia politikos formuotojų, turinčių pakankamai galios atverti galimybių naujiems rinkos dalyviams, nors tai galbūt pakenktų nusistovėjusia tvarka besiremiantiems subjektams.

Kuriant inovacijas būtina eksperimentuoti, nes inovacijų kūrimo proceso sėkmė neužtikrinta ir visų radikalių inovacijų padarinių numatyti neįmanoma.

Gerosios patirties principai

1. Rengiant RIS3 reikia apsvarstyti, kokios inovacijos būtinos, kad įvyktų **transformaciniai pokyčiai**:

- a) išnagrinėti regiono aplinkybes ir inovacijų potencialą: nustatyti regiono inovacijų potencialą atitinkančius sprendimus, būtinus kiekvienos esminės sistemos perėjimui paskatinti ar paspartinti;
- b) nustačius vizijas ir strategijas atitinkančius kolektyvinius transformacinių pokyčių prioritetus, sukurti bendrą regiono ateities viziją;
- c) atverti RIS3 rengimo procesą ir valdymą, užtikrinti dalyvavimą ir atsakomybę pasirūpinant, kad būtų galima naudotis saugomomis nišomis:
  - i) saugoti inovacijas nuo vyraujančio ekonominio, su infrastruktūra ir vartotojų prioritetais susijusio spaudimo, miestuose ir regionuose sukuriant saugomų erdvių;

ii) puoselėti inovacijas padedant vykdyti mokymosi procesus, formuluoti lūkesčius ir skatinti tinklų kūrimo procesus;

iii) įgalinti inovacijas perkuriant žaidimo taisykles ir pertvarkant institucijas, darančias įtaką vyraujantiems veiksmingumo kriterijams;

d) įvertinus geriausius variantus, apibūdinus jų poveikį ir atitinkamai juos suskirsčius, nustatyti inovacijų prioritetus, kurie sistemos lygmeniu derėtų su visais perėjimo darbotvarkės uždaviniais;

e) parengti nuoseklų politikos priemonių derinį, veiksmų gaires ir veiksmų planą.

2. Įgyvendinant RIS3 reikia užtikrinti galimybes **eksperimentuoti** (išbandyti techninį veiksmingumą, rinkas, vartotojų prioritetus ir priimtinumą visuomenėje, tirti ir mokytis), taip pat kurti vadinamąsias atvirąsias inovacijas, kurios skirtos ne vien įmonėms ir mokslo pramonei, bet kaip aktyvius dalyvius įtraukia ir naudotojus, pilietinę visuomenę, bendruomenes ir kitus subjektus.

6. Diegimo ir laipsniško atsisakymo rėmimas

Norint diegti novatoriškus sprendimus, kad jie imtų vyrauti ir plačiu mastu pakeistų esamus nedarnius sprendimus, būtina didinti mastą.

Diegiant naujas technologijas ir praktiką reikia naudoti politikos priemonių derinį, kuris gali suteikti pranašumą darniems sprendimams ir panaikinti esamų technologijų sisteminių pranašumą. Tačiau vadovaujančiosios institucijos neturi galimybių naudotis daugeliu tokių politikos priemonių. Sanglaudos politika turi papildyti kitas politikos priemones ir turėtų būti naudojama, kai kitų politikos priemonių pageidaujamiems rezultatams užtikrinti nėra arba nepakanka. Atsižvelgiant į šio platesnio politikos priemonių derinio svarbą, būtinas glaudus valdžios institucijų bendradarbiavimas, siekiant užtikrinti, kad ES finansavimas būtų naudojamas efektyviai ir veiksmingai.

Vienas iš nusistovėjusių technologijų sisteminių pranašumų – aplinkai žalingos subsidijos. Palaipsniui atsisakant tokių technologijų, reikėtų ES lėšomis nefinansuoti veiklos, kuri įtvirtina *status quo* ir dėl kurios kyla susaistymo rizika. Be to, vykstant laipsniško atsisakymo procesui reikia įvertinti platesnius socialinius, ekonominius, kultūrinius, tinklų, infrastruktūros ir reguliavimo elementus, kurie trukdo diegti naujas technologijas.

Be to, kad būtinas derinimas su kitais ES ir nacionaliniais šaltiniais, turėtų būti reikšmingai prisidedama ir privačiosiomis lėšomis. Valstybės subsidijos turėtų būti teikiamos tik siekiant socialinės gražos. Reikėtų kuo labiau išnaudoti finansines priemones. Dirbant su naujomis technologijomis esminis vaidmuo tenka rizikos mažinimo priemonėms.

Vis dėlto per koronaviruso pandemijos sukeltą ekonomikos krizę viešasis diegimo finansavimas tapo dar aktualesnis, nes pritraukti privačių lėšų, tikėtina, bus sunkiau. Europos ekonomikos gaivinimo planu siekiama užtikrinti, kad ekonomikos gaivinimas būtų skatinamas žaliosiomis investicijomis, padedančiomis kurti darbo vietas ir skatinančiomis ekonomikos augimą. Laikiniai netaikant ES biudžeto taisyklių gali būti skiriamas papildomas nacionalinis finansavimas. Energetikos sektoriuje atsinaujinančiųjų išteklių energijos konkurencingumas ir energijos vartojimo efektyvumo didinimo priemonių pelningumas neauga dėl per krizę sumažėjusių iškastinio kuro kainų, o tai dar geriau parodo, koks svarbus viešasis finansavimas skatinant šių technologijų diegimą.

Gerosios patirties principai

1. Kurti kiekvienai aprūpinimo sistemai (pavyzdžiui, maisto, transporto, energetikos) tinkamas politikos programas, kuriomis siekiama pašalinti nefinansines kliūtis investuoti į darnius sprendimus (pavyzdžiui, informacines kliūtis, infrastruktūros kliūtis, žalingas subsidijas nusistovėjusioms technologijoms, patekimo į rinką taisykles ir pan.).
2. Kurti atitinkamoms aprūpinimo sistemoms tinkamas nacionalines priemones, kuriomis siekiama pašalinti finansines kliūtis diegti darnius sprendimus (pavyzdžiui, dideles investicines sąnaudas, didelę riziką ir pan.).
3. Nustatyti su kiekviena aprūpinimo sistema susijusias finansavimo, būtino siekiant mažo anglies dioksido kiekio, žiedinės ekonomikos ir biologinės įvairovės tikslų, spragas.
4. Nustatyti ir plėtoti tinkamus finansavimo būdus, kuriais siekiama pašalinti spragas pasitelkiant sanglaudos politikos finansavimą, atsižvelgiant į technologijų brandą ir galimybes generuoti pajamas ar mažinti sąnaudas.

7. Teisingo perėjimo rėmimas

Teisingas perėjimas grindžiamas idėja, kad į perėjimo prie žalesnės ekonomikos procesą turi įsitraukti visi suinteresuotieji subjektai, o dėl perėjimo neišvengiamas užimtumo ir socialines sąnaudas turi pasidalyti visi. Laikantis Europos žaliojo kurso, sėkmingai pereiti prie neutralaus poveikio klimatui ir žiedinės ekonomikos galima tik tokiu atveju, jeigu transformacija bus naudinga visiems regionams ir nė vienas neliks nuošalyje. Koronaviruso pandemijos sukelta krizė tik padidins dėl teisingo perėjimo kylančius sunkumus, todėl sanglaudos politika gali būti itin svarbi.

Komisija pasiūlė sukurti Teisingos pertvarkos mechanizmą ir įsteigti Teisingos pertvarkos fondą, kad didžiausią perėjimo poveikį patyrusiems regionams būtų teikiama tikslinė parama, kuria siekiama įvairinti ekonomiką ir perkvalifikuoti darbuotojus. Tačiau platesnė teisingo ir sąžiningo perėjimo koncepcija turi būti įtraukta ir į kitų sanglaudos politikos fondų programas, be kita ko, susijusias su inovacijomis ir naujų sprendimų diegimu. Teisingą perėjimą užtikrinančios politikos priemonės gali apimti pramonės politikos priemonės (pavyzdžiui, paramą naujų verslo modelių kūrimui ir paramą veiklos įvairinimui), plataus poveikio kūrybiškas darbo jėgos prisitaikymo programas (pavyzdžiui, perkvalifikavimą) ir patikimą socialinę apsaugą arba minimalios socialinės apsaugos sistemas.

Sanglaudos politikos finansavimas turi būti nukreipiamas pagal teritorinius teisingos pertvarkos planus, kurie yra būtini Teisingos pertvarkos fondo paramai gauti. Finansavimas visų pirma turi būti skiriamas regionams, patyrusiems neigiamą perėjimo poveikį, o teikiant lėšas daugiausia dėmesio turi būti skiriama integruotam tų regionų vystymuisi, be kita ko, remiant perkvalifikavimą ir darbo rinkos intervencines priemones, vietos investicijas į mažo anglies dioksido kiekio technologijų ekonomikos augimą užtikrinančius sektorius ir technologijas, mokslinių tyrimų ir inovacijų strategijas, vietos ekonomikos įvairinimo planus, tikslines investicijas į infrastruktūrą ir vietos aplinkos atkūrimą.

Žvelgiant plačiau, teisingo perėjimo koncepcija turi būti įtraukta į visą perėjimo užtikrinimo veiklą, be kita ko, susijusią su inovacijomis ir naujų sprendimų diegimu. Pavyzdžiui, padidinus investicijas į atsinaujinančiųjų išteklių energiją, galima įtraukti mažus bendruomeninius projektus, o tai turi įtakos naudos paskirstymui toms bendruomenėms.

Gerosios patirties principai

Rengiant teritorinį teisingos pertvarkos planą galima skirtingus bendros politikos programos elementus sujungti į nuoseklų metodą. Rengiant teritorinį teisingos pertvarkos planą, kuriuo siekiama pereiti prie neutralaus poveikio klimatui ekonomikos, reikia atlikti toliau nurodytus veiksmus:

1. Remiantis nacionaliniu energetikos ir klimato srities veiksmų planu, ilgalaike strategija ar kitais atitinkamais strateginiais dokumentais, susijusiais su, pavyzdžiui, biologine įvairove arba žiedine ekonomika, nustatyti, kurios teritorijos patyrė didžiausią neigiamą perėjimo proceso poveikį. Tokios teritorijos gali būti miestai, regionai ar net visa valstybių narių teritorija, jeigu poveikis įvairioms teritorijoms nesiskiria. Bet kokių atveju pagal sanglaudos politiką daugiausia dėmesio skiriama regionams.
2. Įvertinti sunkumus, kylančius dėl perėjimo prie neutralaus poveikio klimatui, žaliosios ir žiedinės ekonomikos, atsižvelgiant į socialinį bei ekonominį perėjimo poveikį ir jo poveikį aplinkai. Nustatyti, kokiam skaičiui darbo vietų bus padarytas poveikis ir kiek jų bus prarasta. Taip pat nustatyti kitokį su transformacija susijusį socialinį poveikį, vystymosi poreikius ir tikslus, kylančius, pavyzdžiui, tose teritorijose nutraukus šiltnamio efektą sukeliančiomis dujomis itin teršiančią veiklą.

3. Parengti perėjimo strategiją, kuri derėtų su kitomis nacionalinėmis, regioninėmis ar teritorinėmis vizijomis, strategijomis bei planais ir atspindėtų regiono potencialą ir didžiausias tendencijas.
4. Nustatyti reikiamas politikos priemones teisingam perėjimui įgyvendinti, be kita ko, įtraukti teisingo perėjimo aspektus į visas atitinkamas politikos sritis.
5. Nustatyti finansavimo poreikius, atsižvelgiant į Teisingos pertvarkos fondo ir mechanizmo, Europos regioninės plėtros fondo (ERPF), Sanglaudos fondo ir pagal nacionalines finansavimo priemones teikiamą paramą, taip pat privačiojo sektoriaus finansavimą, kad būtų sprendžiamos su socialiniu bei ekonominiu poveikiu ir poveikiu aplinkai susijusios problemos, jei tokių problemų neįmanoma išspręsti naudojantis kitomis priemonėmis.
6. Parengti strategijos įgyvendinimo veiksmų planą, nustatyti užduotis ir terminus.
7. Nustatyti su valdymu susijusius poreikius, įskaitant stebėseną ir vertinimą, taip pat atsakingas institucijas.

8. Teritoriniai metodai

Regionų ir jų teritorijų pradinės ekonominės, socialinės ir aplinkos sąlygos nevienodos. Skiriasi ir regionams kylantys sunkumai ar vietos vystymosi potencialas, todėl jie patirs nevienodą perėjimo poveikį ir patys turės skirtingais būdais įgyvendinti paramos priemones.

Vadovaujančiosios institucijos turi vadovauti regionų ir vietos perėjimui ir kartu užtikrinti, kad būtų galima pakankamai lanksčiai atsižvelgti į vietos ir regiono aplinkybes. Siekiant, kad perėjimas prie darnesnio vystymosi vyktų ir vietos lygmeniu, ypač svarbios integruotos teritorinės strategijos, nes jos grindžiamos strateginiu ir dalyvavimu pagrįstu metodu, pagal jas intervencinės priemonės taikomos integruotai, be to, jas vykdant pasitelkiamos vietos žinios ir gebėjimai.

Miestams, funkcinėms miesto ir kaimo teritorijoms, taip pat kaimo teritorijoms ir anglių pramonės regionams ypač reikia specialių metodų, o jų galima pasiūlyti pagal sanglaudos politiką.

Miesto teritorijose telkiasi žmonės ir ekonominė veikla. Be to, jos patiria neproporcingai didelį teigiamą globalizacijos poveikį, pavyzdžiui, dėl aukštos kvalifikacijos darbuotojų imigracijos, tačiau jei nesugebės pasinaudoti visuotinėmis tendencijomis, joms gresia nesėkmė. Pasaulis, kuriame daugėja galios centrų, paprastai būna palankesnis miestams, bet ne visiems. Tuo pat metu miestai patiria didžiausią neigiamą poveikį aplinkai (įskaitant grūstis, taršą ir didelį gamtos išteklių poreikį), o tai sukuria rimtų paskatų pereiti prie darnesnio vystymosi. Todėl šios srities tyrimai dažnai atliekami miestuose, taip pat paskelbta nemažai miestų perėjimo prie darnesnio vystymosi įgyvendinimo vadovų ir gairių dokumentų. Teikiant paramą perėjimui prie darnesnio vystymosi įgyvendinti labai svarbi bus naujoji sanglaudos politikos priemonė – Europos miestų iniciatyva, nes pagal ją ypač daug dėmesio skiriama miestams skirtoms inovacijoms ir eksperimentams, taip pat gebėjimų stiprinimui ir žinių kaupimui bei dalijimuisi jomis siekiant tobulinti miesto politikos priemones.

Kaimo teritorijose dažnai susiduriama su įvairiais sunkumais dėl gyventojų senėjimo (kartais ir jų skaičiaus mažėjimo), prastesnių ekonominės veiklos rezultatų, žemesnio žmogiškųjų išteklių lygio, sunkesnio patekimo į tam tikras rinkas ar menkesnio tam tikrų paslaugų prieinamumo ir aukštesnių skurdo rodiklių. Ūkininkai, įmonės ir bendruomenės kaimo teritorijose patyrė ypatingą koronaviruso pandemijos poveikį. Nepaisant to, kaimo teritorijos gali rasti savus konkrečiai vietai tinkamus perėjimo būdus, grindžiamus vietos stipriosiomis savybėmis, kaip antai didele dalimi biologinėmis žaliavomis pagrįstų sektorių ir ekosistemineis paslaugomis. Be to, dėl glaudesnių asmeninių ryšių tam tikri dalyvavimu ir bendruomenės įsitraukimu grindžiami metodai kaimo teritorijose gali būti ypač tinkami. Tai gali padėti užtikrinti, kad perėjimas kaimo teritorijose nebūtų laikomas primestu iš šalies, bet būtų grindžiamas vietos iniciatyvomis ir konkrečiai vietai būdingomis vystymosi koncepcijomis ir potencialu.

Taigi įgyvendinant perėjimą reikia atsižvelgti į kaimo ir miesto teritorijų sąveiką, ypač daug dėmesio skiriant funkcinėms teritorijoms, nes kaimo ir miesto teritorijos ekonominiu, socialiniu ir aplinkos požiūriu yra susijusios. Viena vertus, kaimo teritorijos dažnai patiria neigiamą miesto poreikių, kurių negali kontroliuoti, šalutinį poveikį. Kita vertus, kaimo teritorijos būtinos, kad miestų teritorijos galėtų funkcionuoti. Miesto teritorijos kliaunasi kaimo teritorijomis, kad patenkintų savo ekosisteminių paslaugų poreikius, kaip antai maisto, vandens, energijos, žaliavų ir kt.

Išskirtinės teritorijos, pavyzdžiui, **anglių pramonės regionai**, ES atsiduria perėjimo prie neutralaus poveikio klimatui ekonomikos priešakinėje linijoje, nes būtent šie regionai pirmieji patirs potencialiai neigiamą socialinį ir ekonominį perėjimo poveikį, įskaitant tai, kad su anglimis susijusios veiklos ir galutinės grandies sektorių darbuotojai gali netekti darbo. Anglių pramonės pabaiga, planuota arba nulemta kylančių išmetamo anglies dioksido kainų, tampa pirmuoju didelio masto išbandymu, kai pereinant prie darnesnio vystymosi Europoje palaiapsniui atsisakoma ankstesnių technologijų. Tai, kaip sprendžiamas uždavinys suderinti su perėjimu anglių pramonės regionuose susijusius įvairius interesus

ir sutelkti suinteresuotuosius subjektus, kad jie remtų pokyčius ar bent jiems nesipriešintų, taps pavyzdžiu, kaip ateityje pereiti prie darnesnio vystymosi palaipsniui atsisakant ankstesnių technologijų. Laipsniškas anglių atsisakymas yra ir nacionalinio masto uždavinys, susijęs su priklausomybės nuo iškastinio kuro mažinimu, energetiniu saugumu ir energijos kainomis, ir regioninio masto uždavinys, susijęs su užimtumu, pragyvenimo šaltiniais ir ekonomikos restruktūrizavimu. ES pripažįsta šio uždavinio reikšmingumą ir remia perėjimą naudodamasi Anglijų pramonės regionų pertvarkos platforma ir, plačiau, Teisingos pertvarkos fondu.

Esminę reikšmę remiant perėjimą prie darnesnio vystymosi gali turėti bendradarbiavimas, sudarantis sąlygas kartu įveikti daug sunkumų ir kartu išnaudoti galimybes. Įvairių valstybių narių ir kaimyninių šalių nacionaliniai, regioniniai ir vietos subjektai gali įgyvendinti bendrus veiksmus ir keistis politikos priemonėmis remdamiesi INTERREG ir ES makroregioninėmis strategijomis, kurios yra neatsiejama sanglaudos politikos dalis.

9. Darnumo aspektų integravimas į programas ir projektus

Paskutiniame šio priemonių rinkinio skyriuje aptariamas horizontalusis aplinkos apsaugos aspektų įtraukimas į įvairias sanglaudos politikos investicijas, taip pat į tas, kurios ankstesniuose skyriuose nebuvo konkrečiai nurodytos. Siekiant sustiprinti paramą perėjimui prie darnesnio vystymosi, į su klimato kaita, išteklių naudojimu ir biologine įvairove susijusius aspektus reikėtų atsižvelgti visais sanglaudos politikos įgyvendinimo etapais ir lygiais, visose programose ir projektuose.

Toks integravimas atitinka darnaus vystymosi principą – jau 2014–2020 m. sanglaudos politikoje aiškiai išreikštą vieną esminių ES sutarčių tikslų – ir pagal Europos žaliajį kursą neseniai suformuluotą principą „nepakenkti“.

Siekiant padidinti sanglaudos politikos aplinkosauginį veiksmingumą, be kita ko, svarbios šios priemonės: lėšų skyrimas ir klimato srities išlaidų sekimas, infrastruktūros atsparumo klimato kaitai didinimas, projektų atrankos ir draudimo dalyvauti procedūroje kriterijai, su aplinka susijusių tikslų ir rezultatų stebėseną, taip pat partnerystė ir techninė parama.

Vadovaujančiosios institucijos gali ne tik taikyti teisės aktais nustatytus reikalavimus, bet ir imtis platesnių darnumo aspektų integravimo užmojų. Tai gali padėti išvengti neigiamo poveikio, susijusio ir su tomis investicijomis, kurios nėra pirmiausia skirtos inovacijoms, laipsniškam darnių alternatyvų diegimui arba struktūros pakeitimui, t. y. aspektams, kuriems ankstesnėse šio priemonių rinkinio dalyse skirta daugiausia dėmesio.

Gerosios patirties principai

Didinti aplinkos ir klimato sričių finansavimą:

- pasiekti ir viršyti paramos telkimo pagal temas uždavinius;
- pasiekti ir viršyti lėšų skyrimo pagal 2 politikos tikslą uždavinius;
- naudotis žaliaisiais viešaisiais pirkimais.

Mažinti neigiamą finansavimo poveikį aplinkai:

- vykdyti strateginį programų poveikio aplinkai vertinimą;
- įvertinti visų projektų, kurių poveikis gali būti neigiamas, poveikį aplinkai;
- rengiant programas ir skelbiant kvietimus siūlyti projektus paisyti su aplinka susijusių sprendimų hierarchijos;
- nustatant atitinkamus atrankos kriterijus, projektams taikyti su atsparumo klimato kaitai didinimu ir palankumo biologinei įvairovei užtikrinimu susijusias priemones;
- taikant neigiamus neleistinių finansuoti investicijų sąrašus, riboti lėšas arba vengti skirti lėšų aplinkai kenksmingiems variantams, kai esama alternatyvų;
- taikyti priemones grynajam programų poveikiui įvertinti (pavyzdžiui, NECATER arba CO2MPARE) ir neigiamam poveikiui atsverti;
- į projektų atrankos kriterijus įtraukti aplinkos apsaugos aspektus.

Partnerystė ir institucijos:

- į programų rengimą ir įgyvendinimą įtraukti aplinkos srities partnerius, taip pat pokyčių iniciatorius, pokyčius remiančius ir ryšius kuriančius subjektus;
- teikti techninę paramą aplinkos srities ir socialiniams partneriams;
- sukurti specialias institucijas, kurios padėtų įgyvendinti programas ir vystyti projektus aplinkai palankiu būdu (pavyzdžiui, vykdytų poveikio aplinkai vertinimą, strateginį poveikio aplinkai vertinimą, rengtų projektų atrankos kriterijus ir pan.).

Stebėti poveikį aplinkai ir programų indėlį siekiant pereiti prie darnesnio vystymosi:

- vertinti teigiamą aplinkos ir klimato sričių intervencinių priemonių poveikį aplinkai (2 politikos tikslas);
- vertinti neigiamą intervencinių priemonių poveikį aplinkai;
- taikant atitinkamus rodiklius, vertinti programų indėlį siekiant pereiti prie darnesnio vystymosi;
- taikyti lanksčius ir kartotinius vertinimo planus, užtikrinti, kad priimant sprendimus būtų atsižvelgiama į vertinimo rezultatus, ir taikyti adaptyvųjį valdymą.

10. Apibendrinimas. Prie skirtingų pradinių sąlygų pritaikoma transformacinių pokyčių darbotvarkė

Pagrindiniai principai, kaip būsiose sanglaudos politikos programose remtis Europos žaliuoju kursu:

- > sukurti darnios ateities viziją ir nustatyti būdus ją pasiekti;
- > įdiegti aktyvaus valdymo sistemą perėjimui valdyti;
- > remti inovacijas, kad būtų kuriami darnūs sprendimai;
- > remti inovacijų diegimą ir laipsnišką nedarnios praktikos atsisakymą;
- > užtikrinti teisingą perėjimą, kad transformacija būtų naudinga visiems;
- > taikyti konkrečioms teritorijoms (pavyzdžiui, miestams, kaimo teritorijoms, anglių pramonės regionams) skirtus metodus;
- > integruoti darnumo aspektus į programas ir projektus.

Kaip susisiekti su ES

Asmeniškai

Visoje Europos Sąjungoje yra šimtai *Europe Direct* informacijos centrų. Artimiausio centro adresą rasite svetainėje https://europa.eu/european-union/contact_lt

Telefonu arba el. paštu

Europe Direct tarnyba atsakys į jūsų klausimus apie Europos Sąjungą. Su šia tarnyba galite susisiekti:

- nemokamu numeriu: 00 800 6 7 8 9 10 11 (kai kurie operatoriai už šiuos skambučius gali imti mokestį),
- šiuo standartiniu numeriu: +32 22999696 arba
- elektroniniu paštu svetainėje https://europa.eu/european-union/contact_lt

Kaip rasti informacijos apie ES

Internetas

Informacijos apie Europos Sąjungą visomis oficialiosiomis ES kalbomis galima rasti svetainėje *Europa* (https://europa.eu/european-union/index_lt)

ES leidiniai

Nemokamų ir mokamų ES leidinių galite atsisiųsti arba užsisakyti <https://op.europa.eu/lt/publications>. Jeigu jums reikia daugiau nemokamų leidinių egzempliorių, kreipkitės į *Europe Direct* arba į vietos informacijos centrą (žr. https://europa.eu/european-union/contact_lt)

ES teisė ir susiję dokumentai

Norėdami susipažinti su ES teisine informacija, įskaitant visus ES teisės aktus nuo 1952 m. visomis oficialiosiomis kalbomis, apsilankykite svetainėje *EUR-Lex* (<http://eur-lex.europa.eu>)

ES atvirieji duomenys

ES atvirųjų duomenų portale (<http://data.europa.eu/euodp/lt>) galima susipažinti su ES duomenų rinkiniais. Duomenis galima nemokamai parsisiųsti ir pakartotinai naudoti tiek komerciniais, tiek nekomerciniais tikslais.

Europos Sąjungos
leidinių biuras